

Razgovor sa promocije knjige Damijena Elija “Počeci samoupravljanja u Alžiru (1962-1965)”, izdanje Žene u crnom-Beograd i Mostart-Zemun 2019

Prostorije Organizacije Žene u crnom, 12.jun 2019.godine

Predstavljanje knjige počelo je uvodnom rečju profesora Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu dr Lina Veljaka (koji je i autor Predgovora), nastavljeno je komentarima poznavalaca teme o kojoj knjiga Damijena Elija/Demien Helie govori i prevodilaca-prevoditeljki knjige, kao i jednog od nekadašnjih jugoslovenskih studenata iz Alžira.

Lino Veljak: U Jugoslaviji je samoupravljanje uvedeno početkom 50-tih godina i to dekretom odozgo: radnicima je naređeno da moraju postati samoupravljajući. Naravno, Partija je zadržala kontrolu nad procesom samoupravljanja.

U Alžiru, nakon sticanja nezavisnosti 1962.godine, proces uvođenja samoupravljanja bio je posve drugačiji. Naime, Alžir je, posebno u svom mediteranskom delu, bio relativno industrijski razvijen. Vlasnici i menadžeri industrijskih postojenja su bili isključivo Francuzi. Nakon sticanja nezavisnosti Francuzi su napustili Alžir i otišli u Francusku, tako da su radnici koji su tu radili i 20-tak godina preuzeli, takoreći iz nužde, posao upravljanja poduzećima i to su radili relativno uspješno, premda ova knjiga pokazuje da je tu bilo i padova i slabosti...Ali, postojali su i otpori tom procesu, prije svega od strane komandanta Narodno-oslobodilačke fronte Huari Bumedijena/Huari Bumedian, koji je za vrijeme alžirske borbe za nezavisnost imao snažnu materijalnu i svaku drugu podršku Sovjetskog Saveza, od oružja pa do obrazovanja oficirskih kadrova. Bumedijen je zastupao sovjetsku ideju da samoupravljanje nije u skladu sa pravim socijalizmom već da bi u industriju i privredu u cjelini, trebalo uvesti sovjetski model, dakle državno upravljanje odozgo, dok je Ben Bela/Ben Bella davao podršku samoupravljanju. Nakon državnog udara kada je Bumedijen svrgao Ben Belu s vlasti 1965.godine i samoupravljanje je zamrlo. Bumedijen je razorio ostatke samoupravljanja, a kada je i on umro, njegovi nasljednici, suočeni s rastućim nezadovoljstvom naroda, a u cilju očuvanja legitimiteta, otvorili su prostor rastućim fundamentalističkim snagama, koje historijski nisu imale nikakvo utemeljenje u Alžiru, nego su uvezeni iz Egipta, a iza svega je stajala Saudijska Arabija. Nakon propasti sovjetskog modela, odnosno tzv. pada Berlinskog zida, u Alžiru odozdo raste i dobiva prevagu salafijski oblik islama, vojska staje na stranu nekakvih navodno sekularnih vrijednosti ali bez ikakvog dovođenja u pitanje korijena onoga što se dogodilo, te fundamentalizam dobija široku podršku u Alžiru...Konačan je rezultat da je Alžir jedna od zemalja sa relativno visokim procentom izbjeglica, a o ljudskim (i posebno ženskim pravima) da i ne govorimo. Kakve to ima veze sa nama? Ima veze utoliko što se pokazuje da postoji jedan kauzalni lanac između suzbijanja autonomnih pokreta, pravljenja koalicija sa fundamentalistima svih mogućih provenijencija i urušavanja društva koje vodi u socijalnu i historijsku regresiju.

Staša Zajović: Knjigu je štampao naš drug, Dragan Stojković, koji je odmah pristao, a on će nam ispričati koje su njegove veze sa Alžircima....Uradio je to ne samo iz političkih već i ličnih motiva, a sada će nam on reći šta je u tome lično, vezano za oca, samoupravljanje, Sarajevo i Alžirce.

Dragan Stojković: Na nevideno, samo po temi, odmah sam prihvatio saradnju i saučesništvo u izradi ove knjige jer je u pitanju samoupravljanje koje, po meni, još uvek nije dovoljno istraženo a to je jedna od ideja levice za budućnost, a ovde se radi i o jednom posebnom iako veoma kratkom periodu od tri godine, za koje vreme je postojalo samoupravljanje u Alžiru. Lični, emotivni plan je moje prvo dečje iskustvo jednog javnog skupa, tada sam još išao u osnovnu školu i otac me je odveo na prikazivanje dokumentarnog filma o borbi alžirskog naroda za slobodu. Film se prikazivao u kinu gde je sada u Sarajevu kinoteka. A posle filma, gosti su bili alžirski borci koji su bili ranjeni i nalazili su se na lečenju u Jugoslaviji. Dakle, to prvo detinje upoznavanje sa nekim narodom koji se bori za slobodu, to je bilo moje prvo internacionalističko iskustvo. To je meni uvek bilo drago, a posle par godina je Ben Bela došao u Sarajevo zajedno sa Titom i mi smo kao đaci išli da ih dočekamo...A i mnoge su ga žene volele...Ono što me je na prvu ruku opredelilo da učestvujem u tome, posle prvog čitanja knjige jeste što sam, na veliko zadovoljstvo, video da tu ima puno zanimljivih stvari u radu jednog mladog autora. Jednog mladog čoveka koji je bio tek na početku akademske istraživačke karijere i koji je autentično zabeležio istorijski trenutak koji nije važan samo za Alžir već i za razvoj same ideje. Vi ćete u knjizi videti kako se to odvijalo , a već iz uvodne reči koju je dao Lino, njegovog predgovora i predgovora Marieme, videti da samoupravljanje nije bio ideološki program već jedna istorijska nužnost, a da je ono što bi neko na brzinu prozvao idejom levice, ono što je uradio Bumedijen po sovjetskom modelu i uz sovjetsku pomoć, bila politika države koja je bila desno u odnosu na ovaj samoupravni narodni pokret. I mislim da zbog toga knjiga zaslužuje da danas bude čitana i da je ona aktuelna, a otvara još neke teme, pogotovu u predgovoru Marieme, veze između religije, nacije i slobode...Front nacionalnog oslobođenja je bio nacionalni pokret koji je u sebi ujedinjavao široku lepezu od levice, komunista i socijalista do ostalih građanskih snaga, oslanjao se i na Kuran i u islamu pronalazio agrumente o izvornom socijalizmu. To je ono što je meni bilo posebno interesantno jer ja bolje poznajem hrišćanstvo: i u jednoj i u drugoj religiji postoje ideje pravde, da ne kažem komunističke pravde i solidarnosti.To su bile ideje, pogotovu kod Ben Bele, koje bi trebalo proučavati i ozbiljno uzeti u razmatranje, bez obzira na kratkoću trajanja i na ono što se izdešavalo kasnije.

Staša Zajović: Ne znam da li bi se Marieme sa tobom složila u ovome što si rekao o islamu...Kad dođe ovde, onda ćeš sa njom da razgovaraš o tome....

Lino Veljak: Marieme bi rekla da izvorni islam nije ono što se sada predstavlja kao pravi islam, te da je u izvornom islamu značajna uloga socijalne pravde....

Staša Zajović: Upotrebiti reč disciplina umesto odgovornosti deluje kao dogmatsko svetogrđe. Ja mislim da i iskustvo iz ove knjige pokazuje koliki je značaj discipline kao odgovornosti, krajnje posvećenosti i požrtvovanosti: „ Reći da je bilo uzbudljivo vreme u kojem smo mi živeli je suviše slaba reč za ono što smo mi iskusili, naši snovi su bili u našim rukama a nebo im je bilo granica“ (Marieme). A ona je brzo morala da iskusi fizičku granicu...

Sad ću dati reč čoveku za kojeg mnogi kažu da je jedan od najvažnijih autoriteta ovde i u regiji kada se radi o Alžiru. Srba Manojlović je dugo godina bio dopisnik Tanjuga iz Alžira...

Srba Manojlović: Proveo sam osam godina u Alžiru kao dopisnik Tanjuga. U mojoj knjizi „Alžirska hronika“ dosta prostora sam posvetio susretima i razgovorima sa Ben Belom. Tako sam ga jednom pitao da li je za samoupravljanje koje je on sprovodio u Alžiru inspiraciju našao u jugoslovenskom samoupravljanju. On mi je rekao, otprilike, da, ja sam upoznao jugoslovensko samoupravljanje, ali je rekao i ovo: mi smo jedna islamska zemlja i ja sam inspiraciju za socijalizam i samoupravljanje našao i u islamu jer on osuđuje moć novca i bori se za socijalnu pravdu. To je, dakle, bila jedna od inspiracija za njega. I ja se sećam vremena kad su kod nas dolazili i Ben Bela i Naser. Nažalost, Ben Bela je najviše godina oslobodilačkog rata proveo u zatvorima: 1956. godine je avion sa nekih šest istaknutih rukovodilaca alžirskog oslobodilačkog pokreta koji su išli iz Maroka u Tunis, presretnut i oni su odvedeni u zatvor. Njegova sudbina je bila tužna: prvi put je u zatvoru bio 1950, drugi put od 1956 do 1962, 14 godina u zatočeništvu, bar trećinu života proveo je u zatvorima. Ja sam ga sreo više puta, prvi put sam napravio sa njim jedan iscrpan intervju za NIN koji je u celini objavljen u mojoj knjizi. A drugi intervju je direktno vezan za ono što se događalo 1992. godine u bivšoj Jugoslaviji odnosno povodom sukoba u SFRJ. Sam se javio, nazvao me je sekretar i rekao da gospodin predsednik (i bivši predsednik se oslovljava kao predsednik) hoće da mi da intervju povodom onoga što se tada događalo u Jugoslaviji. Rekao mi je tada da su Srbima bliži Hrvati i Muslimani kao njihova slovenska braća nego Rusi, da su Hrvatima bliži Srbi i Muslimani nego Nemci i da su Muslimanima bliži Srbi i Hrvati nego Turska i Saudi-Arabija i da bi trebalo da nađu neku vrstu zajedničkog rešenja, makar kao što je u okviru Sovjetskog Saveza tada formirana Zajednica nezavisnih država. On je to rekao, odjeka nije bilo. Niko od Jugoslovena nije reagovao, očigledno da ni Zagrebu ni Beogradu nije da se taj rat okonča, odgovaralo je, možda, Sarajevu, ne znam..

Što se tiče ove knjige, zadivljujuće je da jedan mlad čovek koji je očigledno Francuz (i to je jedna zamerka vama koje ste priređivale knjigu, što to nije malo detaljnije objašnjeno, da se zna ko je tu šta). Marieme je zaista zadivljujuće lepo napisala ovaj svoj predgovor i tačno je ono što je i Lino primetio, da je taj pokret nastao spontano, da nije to bio ideološki prelazak na samoupravljanje: bilo je milion Alžiraca, bilo je milion Francuza i drugih Evropljana koji su bili vladajući sloj u Alžiru, industrija nije bila tako razvijena kako što to kaže i sam Damijen Eli. On je u tim godinama, sa toliko znanja i umeća, tako prilježno i tako studiozno prišao toj temi, da ništa slično tome nije ni pre a ni posle njega napisano o Alžiru. Tako da mi možemo samo da žalimo što ta studija nije ranije objavljena jer bi i nama koji se bavimo Alžirom pružila dragocena saznanja o tim prvim koracima samoupravljanja. On se opredelio za industrijsko samoupravljanje jer je to njemu možda bila bliža tema, ali samoupravljanje je najveći zamah dobilo u poljoprivredi od 1962 do 1965. godine, iz prostog razloga što su francuski koloni koji su posedovali valjda milion i po hektara plodne zemlje, posle pokušaja državnog udara protiv De Gola 1962. godine, pred proglašenje alžirske nezavisnosti (a koji su pobili puno Alžiraca kao i Francuza koji su podržavali nezavisnost Alžira), u velikoj većini tada pobjegli, a što je nanelo veliku štetu na koju ukazuje i Eli. Ogromna većina preduzeća je bila u francuskim rukama, privatnih vlasnika Francuza, većina velikih poseda je bila u francuskim rukama,

alžirski seljak je praktično bio obespravljen. I za razliku od naših seljaka, koji su bili u seljačkim radnim zadrugama i gde su seljaci bili značajan sloj stanovnika, ovi su bili obespravljeni i prihvatili su spontano da obrađuju tu napuštenu zemlju i tako je to počelo. Posle je pokrenut projekat, mislim u vreme Bumedijena, o izgradnji 1000 socijalističkih sela. Imao sam priliku da posetim jedno od tih sela koja su postepeno već izumirala. Od 1000 predviđenih, izgrađeno je možda sto sela. Ja sam kao dopisnik proveo u Alžiru od 1984 do 1993, a kako se od toga odustalo, 80-tih se postepeno odustajalo i od socijalizma. Od tri alžirske revolucije-agrarne, industrijske i kulturne, napisao sam u jednom tekstu (o kojima su se u vreme Bumedijena, pevale ode čak i u džamijama), nije više ostao ni kamen na kamenu. Industrijska je izgubila zamah ranom Bumedijenovom smrću, kulturna zapravo nikad do kraja nije ni izvedena, a jednim dekretom je, što se tiče agrarne, oko 400.000 hektara zemlje vraćeno prvobitnim vlasnicima i uglavnom su to kupili privatnici. Ja nisam već 10, 15 godina u neposrednom kontaktu sa Alžirom i slabije pratim šta se tamo događa, ali ona želja da se Alžir oslobodi zavisnosti od gasa i nafte i da svoju privredu osloni na razvoj poljoprivrede teče veoma sporo, Karim će to možda bolje reći. Neki prijatelji mi kažu da je ipak sad nešto bolje, da je manja zavisnost od uvoza, ali Alžir je prilično nestabilan. Jedno vreme je tamo dosta građeno, početkom ovoga milenijuma, kada su bile visoke cene nafte, završeni su putevi, metro, ali sada je u krizi ne samo ekonomskoj nego i političkoj, jer je Buteflika koji je došao na vlast 1990. ostao na vlasti 20 godina, čak i poslednjih šest godina i iz kolica - pošto je doživeo moždani udar, ali možda su ga i drugi zadržavali jer su hteli da vladaju u njegovo ime.

Staša Zajović: Nebojša Komanović koji je bio u Alžiru po raznim osnovama, a koji nas je kontaktirao u vezi sa Luizom Hanun/Louise Hanoon, kazaće sada nešto o nedostacima ove knjige, iz njegovog ugla, kao i o našoj inicijativi za oslobađanje političkih zatvorenika u Alžiru i šta mi tražimo od Ambasade Alžira i koja je to globalna inicijativa...

Nebojša Komanović: I Dragan i Lino otprilike polaze od toga da je samoupravni socijalizam u Alžiru bio nužnost, na neki način to kaže i sam autor knjige. Ja se slažem da je socijalizam bio istorijska nužnost iz prostog razloga jer nije bilo nacionalne buržoazije u momentu kada je oslobodjenje vršeno, a tu je bio i uticaj ne samo Sovjetskog Saveza nego i Jugoslavije i Kine, koji se nije pominjao posebno oko konferencije nesvrstanihBen Bela je na pitanje šta misli o Kastru, Naseru i Titu, odgovorio: Kastro je brat, Naser je učitelj a Tito je primer, misleći na socijalističko samoupravljanje. Uticaj Jugoslavije je u to doba bio prilično velik, zbog ličnih kontakata Tita i Bene Bele, kao i zbog državnih i interesa Jugoslavije koja je htela da se nametne u zemljama Trećeg sveta sa svojom koncepcijom miroljubive koegzistencije, protiv problema koje je pravila Kina. Sve je to uticalo da su se ideje samoupravljanja iz Jugoslavije na neki način formulisale u „Frontu nacionalnog oslobođenja“. A koliki je bio uticaj jugoslovenskih rukovodilaca vidimo i iz Tempove knjige „Revolucija koja teče“, gde on na jednom mestu kaže da je Malek, koji je bio ambasador u Beogradu i istovremeno predstavnik na konferenciji u Evijanu/Evian na pregovorima sa Francuskom, dolazio na konsultacije kod Tempa, po savete šta i kako da radi. I ističe se ta spontanost u preuzimanju fabrika koje su u stvari bile male, malo veće zanatske radionice sa po 10-tak radnika, a ono što je bila mana u Jugoslaviji pokazalo se kao mana, sa druge strane, i u

Alžiru, jer nije bilo političke organizacije koja bi u samoj toj sredini politički delovala. „Front nacionalnog oslobođenja“ nije bio organizovan statutarно po principu radnika, seljaka, po radnom već po teritorijalnom principu, za razliku od KPJ i Saveza komunista koji je u svakoj radnoj organizaciji imao i partijsku organizaciju koja je imala program, cilj, mogla je i da edukuje...Kao nedostatak autor ističe i to da radnici nisu imali nikakve kontakte sa ministarstvima tako da je dolazilo do raznoraznih nesporazuma, navodi kao primer da se događalo da u nekom selu viši rukovodioci donesu odluku da se više ne sadi povrće nego voće i dogodine to ukidaju jer nema voća, ne shvatajući da voću treba vremena da počne da rađa ...Nije tačno da nije bilo uticaja u samom Alžiru, dok sa jedne strane autor navodi da je sve to bilo spontano, sa druge strane pominje koliko je tekstova bilo objavljeno u tri časopisa u Alžiru gde se vidi da je u jednom objavljeno više tekstova nego brojeva a u drugima nešto manje, skoro u svakom broju je bilo najmanje 1-2 tekstova, sve do 1965, kada počinje da se smanjuje taj broj i on pokazuje tačno podatke gde se vidi koliko je samo kroz štampu samoupravljanje bilo promovisano i gde je skoro svaki rukovodilac počinjao svoj govor rečima o značaju samoupravljanja...Šta je problem? Problem je što je ostavljen privatni sektor. Čak ni te fabrike u startu nisu bile radničke, tek od 1963. godine omogućeno je da budu oduzete od vlasnika, dotle to pitanje svojine nije rešeno pravno, ostavljena je mogućnost da budu vraćene vlasnicima. Drugo, o uticaju Jugoslavije govori i to da je ona bila prva država koja je priznala Alžir i to pet meseci pre Francuske...Našao sam negde, iz neke disertacije, pa kako je njen autor naveo i ja tako citiram izvor, da su prvih 20 pa onda još 20-tak studenata koji su došli u Jugoslaviju dobili četiri puta veće stipendije od stipendija jugoslovenskih studenata, te su naišli na loš prijem kod kolega studenata, tako da udruženje studenata nije htelo da ih dočeka već su to morali da urade članovi Komisije i nije nađen niko ko je hteo da ih primi u svoju sobu u studentskom domu, da bi se lakše aklimatizovali. Dobili su tako visoke stipendije a drugi studenti su smatrali da to nije u redu, ali to pokazuje nameru države da itekako ima svoj uticaj u Alžiru, jer preko Alžira je Jugoslavija uspela da se izbori za svoju koncepciju tog Trećeg sveta i za Prvu konferenciju nesvrstanih koja je kasnije održana u Beogradu.

Nebojša Komanović: Luiza Hanun je generalna sekretarka Radničke partije Alžira, a 9. maja (2019.) je pozvana kao svedok i zadržana je u pritvoru. Jedan pritvorenik je već umro kao svedok u sudskom slučaju u vezi sa bratom Buteflike, Saidom, a ona je optužena za podrivanje autoriteta vojske i države. Najverovatniji uzrok je što su ona i Radnička partija napustili parlament pa samim tim nije ni imala imunitet... Radnička partija jeste u parlamentu, ima poslanike, možda ne mnogo, ali ima. Oni su se izjasnili za bojkot izbora koji su i otkazani... Dvadeseti jun je proglašen za međunarodni dan borbe za oslobađanje Luize Hanun od strane Međunarodne radničke antante i do sada su u 62 zemlje dobijeni potpisi od strane raznih organizacija i upućeni alžirskoj vladi, a 8. juna će naše organizacije, Marks 21 i ŽUC u alžirskoj ambasadi ovde, da traže oslobađanje Luize Hanun....

Karim Mušalal: Ja sam jedan od bivših studenata u Jugoslaviji. Pre toga sam dolazio kada je bio rat kod nas. Komunističke zemlje su pomagale Alžir, ali najviše Jugoslavija. SFRJ je otvorila svoju fabriku oružja i pomagala. Što se tiče samoupravljanja, Alžir je bio jedina zemlja koja je bila „la colonisation de peuplement“. Alžirci su bili deo Francuske,

pa je i Francuza bilo dosta u Alžiru. Građani su bili podeljeni na građane prvog-Francuzi i drugog reda-Alžirci. Alžir je imao dosta razvijenu poljoprivredu u vreme okupacije dok je industrija, koju su držali tada Francuzi, bila slaba, naročito kada su Francuzi otišli. Bilo ih je oko 1,5 milion i 5,5 miliona Alžiraca u tom sukobu, Francuzi su 99 odsto bili protiv alžirskog oslobađanja, a samo 2-3 procenta za alžirsku borbu. Francuzi nikad nisu hteli da se oslobodi Alžir, ali kad je De Gol/Charles De Gaulle ponovo došao na vlast odmah je shvatio da to nije moguće, pa je pristao da se Alžir oslobodi. Vrh francuskih generala uticajnih u Alžiru bio je protiv toga, napravili su puč, pa je stvorena OAS, Tajna vojna organizacija. Oni su bili najveći rasisti, spremni da sruše sve, i oni su bili uzrok što su Francuzi masovno otišli. Dakle, Francuzi su otišli i zemlja je ostala bez vlasnika, Alžirci su bili radnici ali ne i vlasnici. Jedini način da se to reši bilo je samoupravljanje. Došli su Rusi kao stručnjaci. U vreme Bumedijena stvoreni su uslovi za industrijalizaciju, posle njega je došlo je do mafijašenja i prodaje za male pare...

Staša Zajović: Šest žena je prevodilo ovu knjigu. Evo prvo Natalija iz Zrenjanina, profesorka francuskog jezika...

Natalija Mitrić: Meni je bilo divno, ja sam prevodila uvod Marieme. Ona je pokazala kako je to narod doživeo. Sve vreme dok sam to radila uživala sam. Ona pokazuje kako su ljudi doživeli te velike promene i kako su se ljudi menjali...

Snežana Tabački: Ja sam prevela jedan kratak deo koji se nije direktno ticao samoupravljanja u Alžiru već nečeg prethodnog. Nisam htela o tome da govorim, već da malo polemišem sa jednom tezom koja nije toliko prisutna u knjizi već više u predgovoru. To je da je samoupravljanje u Alžiru bilo autentično, samoniklo... Ja bih da podsetim da je gotovo 900.000 tzv. crnih stopala, Francuza i drugih Evropljana napustilo Alžir. Ostala je obradiva zemlja potpuno napuštena i fabrike koje nisu jednostavno zauzete...Nisu oni to tek tako napustili, to je bilo tako autarhično i strašno da su se onda opredelili za nacionalizaciju. Negde sam pročitala da je Ben Bela zapravo ukinuo Komunističku partiju kad je došao, on nije hteo komuniste. Bio je socijalista koji nije hteo sovjetski model već je hteo da uvede samoupravljanje, ali ne i da komunisti budu na vlasti. To je bio jednopartijski sistem i posle je u te fabrike dolazio poneko ko je na neki način bio instaliran...Jedan od savetnika Ben Bele bio je trockista koji je podržavao primenu jugoslovenskog modela samoupravljanja. Eto to sam htela da kažem, da samoupravljanje nije bilo tako samoniklo u Alžiru već je pratilo iskustva Jugoslavije.

Olivija Rusovac: Ja sam prevela deo koji se tiče samoupravljanja u industriji. Dopao mi se kritički pristup ovoj temi jer opisuje sve slabosti samoupravljanja koje je uvedeno dekretima, nešto ugledom na Jugoslaviju, ponešto i iz autentične potrebe da se stari sistem zameni novim. Samoupravljanje je lično za mene temeljita ideja, sve više je zagovornika participativnog upravljanja...

Dragomir Olujić: To nije isto...

Olivija Rusovac: Pa nije isto, ali daje neka prava zaposlenima da ne budu potpuno potčinjeni upravama, kapitalistima i bankarima. Ovaj deo koji sam ja prevela ima puno

dokumentarnih delova, to su izjave radnika koji su bili zaposleni u radionicima, iz čega se vidi da su oni uglavnom bili zainteresovani za zaradu a manje za produktivnost, gde se jasno vide te slabosti alžirskog modela u odnosu na jugoslovenski model koji je bio čvrsto postavljen i organizovan, onoliko koliko je Tito živeo. U Alžiru je to bilo fluidno i prepušteno neobrazovanim ljudima, zaposleni su često bili čak i nepismeni, nije bilo sindikata ili su bili slabi. Taj deo koji sam prevela doživljavam kao neku vrstu tragedije, za mene je to delić u tragičnom mozaiku alžirske sudbine.

Nebojša Komanović: Ja sam i rekao malopre, da jeste problem bio to što nije postojala politička organizacija koja bi bila prisutna sa jasnim programom u industrijskim preduzećima. Govorim dakle o industriji. Za razliku od Jugoslavije gde je KP- SKJ imao u svakoj radnoj organizaciji svoju partijsku ćeliju koja je imala uticaja na radnike. U Jugoslaviji to je sa jedne strane izazvalo i dosta problema jer ta partija nije imala unutrašnju demokratiju, bila je centralistička, te je svojom vlašću u preduzećima ometala samoupravljanje. Ali sa druge strane, odsustvo bilo kakve političke organizacije u haotičnoj situaciji koja je bila u Alžiru, moralo je da izazove razne probleme, i nije se moglo očekivati od radnika da znaju kakvo je bilo stanje na tržištu, koji je opšti interes...Jugoslovenski seljaci su u seljačke zadruge ulazili kao vlasnici zemlje, za razliku od alžirskih koji su bili bezemljaši.“ Front nacionalnog oslobođenja“ nije imao jasnu predstavu kako će to da organizuje iako je vrteo tu mantru o socijalističkom samoupravljanju.

Nastasja Radović: Prevela sam jedan deo. Kad sam počela da prevodim imala sam očigledno jedno pogrešno očekivanje da će to dobiti jedan dosadan,“navijački“ tekst, ali sam prevodeći dalje bila razuverena od te svoje predrasude jer je autor nudio dosta dokaza za svoje tvrdnje i analize. Moj utisak je da je autor imao jedan kritički, naučnički pristup, bilo je i citiranja zvaničnih statističkih podataka, pa se on čak i žali da mu svi potrebni podaci nisu bili dostupni, da je naime imao problema do te mere da su mu neki od njih ostali potpuno nedostupni i da se i zato opredelio za analizu samoupravljanja u samo jednom, industrijskom sektoru. Za poljoprivredu nije mogao da dobije podatke. Ono što sam tu zapazila jeste da su postojale objektivne manjkavosti, između ostalog nedostatak stručnjaka, inženjera, država se morala okrenuti kreditiranju od strane stranaca, da je država subvencionisala preduzeća koja nisu imala kapaciteta za produktivnost i samoodrživost... Ovo pruža jedan vrlo solidan uvid u tu situaciju uvođenja samoupravnog modela, to je jedna dobra analiza od koristi današnjim istraživačima, autentično svedočanstvo i istovremeno analiza jednog mladog a pasioniranog naučnika koji je nažalost kratko živeo. Mislim da je ovo jedan kvalitetan istraživačko-analitički tekst.

Aleksandar Kraus: Moram da istaknem i pohvalim sam napor da se ova knjiga pojavi. Moj otac je kao rukovodilac zdravstvene službe u Jugoslaviji, napravljene na bazi partizanskog iskustva, organizovao prijem Ferhata Abasa/Ferhat Abbas i lečenje alžirskih ranjenika. Svima će ostati u sećanju Ben Bela, njegova borba i žrtva...Staća se neće verovatno složiti, ali nije bilo drugog načina da se pomogne alžirska revolucija sem da se njima izveze oružje. Što se tiče Alžira, Jugoslavija je pomogla maksimalno.To kažem iako su Staši poznata moja antimilitaristička uverenja...Ovo je jedan primer da su naša

antifašistička borba, feminizam, borba za socijalizam, nešto o čemu bi trebalo mnogo da razgovaramo....Da se nismo sa Rusima posvađali pitanje je da li bismo mi to tako tvrdo nametali, ali ni Alžirci ni mi nismo imali alternativu. Mi smo imali bolje okolnosti da uđemo u to i dalje razvijamo samoupravljanje, a Alžirci nisu imali taj horizont. To je bila velika stvar, to pomaganje studentima, neki od njih su kasnije postali i ministri u svojim zemljama...

Priredila: Nastasja Radović